

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת שמות ט"ו טבת תשע"ח,
מסכת יבמות דף לה:

גליון נושא:

נעל של חליצה

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב
המעייין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

פנינים

נעל של בית הדין...

"נעל חליצה" היא אחת מ"כלי הדיינין" כמבואר בגמ' (סנהדרין ז): כאשר רב הונא היה יוצא לדין, הורה להביא לו כלי חנותו ואלו הם: מקל למכת מרדות, רצועה למלקות, שופר לנידוי, וסנדל לחליצה, שכל אלו הם כלי הדיינים. לפני מעמד החליצה, הנעל שייכת לבית דין, בית הדין מקנים ליבם את הנעל במתנה גמורה. בגמר החליצה הרב קונה את הנעל עבור היבם הבא.

לכתחילה, צריך שגודל הנעל יהיה מדויק לפי מידת רגלו של היבם, אך מבואר במאירי (יבמות דף קב) שבדיעבד כשר אף שאינה מדויקת לפי מידת רגלו, כל שיכול ללכת בה ואינה נופלת מרגלו. ואכן ברוב המקרים לא מצוי בידי בית הדין נעל מדויקת לפי מידת רגלו. יש בתי דין שמצוי בידם 3 מידות נעלים; גדולה, בינונית וקטנה. ויש בתי דיינים שקיים ברשותם 5 מידות נעלים.

'נעל חליצה' היא נעל מיוחדת, ייצור נעל של חליצה היא מלאכת אומנות, בפרט כאשר הסנדלרים נעלמו מהנוף של בעלי המלאכה, וכל הנעלים מיוצרים במפעלים. מה עוד שהחליצה הוא מעמד די נדיר, ומעטים המה בתי-הדין העוסקים במעמדי חליצה, שדיניהן רבים וסבוכים.

בירושלים בשכונת 'בית ישראל' ליד 'שטיבלאך בית יעקב', היה שנים רבות סנדלר יהודי ירא שמים בשם ר' נפתלי בורנשטיין הי"ו, מומחה ובקי בתפירת נעלים של חליצה. בקרב בתי הדין ידעו, שאצלו ניתן לרכוש נעלי חליצה מהודרים. ❖

דיני נעל בית דין

הקדמה: כתוב בתורה: (סוף פרשת כי תצא, דברים פרק כה פסוק ח) וְנָגַשְׁהָ יְבַמְתּוּ אֵלָיו לְעֵינַי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעְלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ. באופן יצירת וכריכת "נעל חליצה" נאמרו דינים רבים בגמרא ובפוסקים, חלקם רק לכתחילה וכשר בדיעבד (נעל רפויה על הרגל, נעל שמאל ברגל ימין), וחלקם מעכבים אף בדיעבד (נעל עץ או חומר אחר שאינו עור. נעל ללא סוליא, או בלי עקב, אינה מכסה את רוב הרגל).

לא צריך לכוון בעשיית הנעל לשם חליצה, ואין ביצירתו דין 'לשמה'.

תקציר: בגיליון הקודם (מספר 144 ויחי תשע"ח), למדנו את עיקרי 'סדר חליצה' ודיני האמירה שהיבם והיבמה צריכים לומר, ודיני הרקיקה. בגיליון זה (מספר 145 שמות תשע"ח) נעסוק בצורת ה'נעל' של החליצה, ואופן לבישתה וחליצתה.

היבמה אינה מותרת לשוק עד שתחלוץ. וכך סדר מצוות חליצה, מביאים ליבם את הנעל העשויה כולה מעור ככל דיניה ודקדוקיה, שאותה הוא נועל ברגלו הימנית וכורך את רצועותיה על רגלו. לאחר הצהרת השניים על אי רצונם לייבום, מתירה האישה את רצועות הנעל, וחולצת את הנעל מעל רגלו. לאחר שחלצה היבמה את נעל היבם, יורקת בפניו על הארץ, דכתיב וְחָלְצָה נַעְלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו.

1. חלקי הנעל

כל חלקי הנעל: סוליה, עקב, אזנים, קרסים ולולאות, רצועות. צריכים להיות מעור. מעיקר הדין, כל עור של בהמה או חיה, טהורה או טמאה, כשר לנעל של חליצה, אבל נוהגים

לעשותו מעור של פרה או של תיש, ומצוה מן המובחר בעור של תחש, שנאמר (יחזקאל טז י) וְאֶנְעֵלְךָ תַּחֲשׁ. למעשה אין אנו בקיאים בתחש, ויש אומרים שכבר אינו קיים בעולם, כי רק היה בשעתו.

הצד השעיר של העור יפנה לצד חוץ של הנעל, וצד הבשר לתוך הנעל.

2. סוליה

לצורך הסוליה לוקחים עור קשיח (יותר מהעור של הנעל עצמה), ולכתחילה יהיה גודלו תואם למידת הרגל, וסוליה זו היא תחתית הנעל (כמו סוליה של נעל רגילה שלנו).

נעל ימין יש לעשות באופן שצד האגודל יהיה ישר, והצד השני מתעגל (כדוגמת הנעל שלנו), ובנעל שמאל (של איטר) הפוך.

את הסוליה אין חיוב לצבוע בצבע שחור. הסוליה מחתיכת עור אחת, והנעל מחתיכה נוספת.

3. עקב

מחברים לסוליה מלמעלה עקב, שהוא החלק האחורי של הנעל, המכסה את אחורי הרגל (הקרוסול), והעקב נכנס לתוכו.

חוץ מהעקב צריך שהעור יהיה גם בחזית הנעל, כדי לכסות את כף הרגל מלמעלה, ויש להקפיד שהכל יהיה מחתיכת עור אחת.

מחברים את הסוליה לנעל על ידי תפירה בחוטים העשויים מעור, ויש לעשות את התפרים חיצוניים מחוץ לנעל, ולא פנימיים מתוך הנעל.

יש לצבוע את הנעל בצבע שחור (חוץ מהסוליה והרצועות, ויש אומרים שגם התפירות לא יהיו צבועות).

4. אזנים

מעל הקרוסול ממשיכים עוד חתיכת עור כלפי מעלה, והם למעשה שתי אזנים (קצוות), שמגיעות עד מתחת לברכיים.

האזניים צריך שלא יקיפו את כל הרגל, אלא רק מהצדדים, בכדי שכשיבוא לקשור את הקרסים והלולאות סביב הרגל, ישכבו הקרסים על הרגל ולא על האזניים של הנעל.

בכל נעל של חליצה עושים נקבים בגב הנעל (מאחורי הרגל), ונקרא בלשוננו חלונות, התועלת בחלונות שבכל מקום שהרצועות מצטלבות אחת על השניה, הרצועות יגעו ברגל עצמה ולא ינחו על עור הנעל, שלא יהא חציצה של הנעל בין הרצועה לרגל. 'נעל אשכנזי' פירושו, שיש שני חלונות בגב הנעל. 'נעל ספרדי' פירושו, שיש שלוש חלונות בגב הנעל. כי האשכנזים עושים 3 כריכות (2 על הנעל, ועוד 1 מעל הנעל), ואילו הספרדים עושים 4 כריכות (3 על הנעל, ועוד 1 מעל הנעל).

לכתחילה כל הנעל צריכה להיות עשויה מעור אחד מחתיכה אחת, ולא מחיבור חלקים נפרדים.

5. קרסים ולולאות

מחברים לאזנים שיוצאים מהנעל, שלושה 'קרסים' שהם רצועה שבסופה קשר, בצד ימין של הרגל, ושלושה 'לולאות' שהם רצועה שבסופה יש חור, שבו מכניסים את הקרסים, ויתפרם לאזנים על ידי חוט העשוי מעור.

את הקרסים והלולאות יש לעשות מעור הצבוע בצבע שחור. אין לעשות את הקרסים והלולאות ארוכים, שאז אינם מהודקים היטב על הרגל, אלא יהיו רופפים.

6. רצועות הקשירה

יש לחבר משני צידי הנעל, שתי רצועות ארוכות, מעור שאינו צבוע. גם את הרצועות יש לחבר על ידי חוטים העשויים מעור.

אורך הרצועות צריך להיות, כשיעור שיוכלו לעשות שלושה סיבובים סביב הרגל, ובנעל ספרדי עושים אורך הרצועות שיוכלו לעשות ארבעה סיבובים סביב הרגל.

הערות מבני החבורה

נטילת ידים בנגיעה בנעל וברגל

יש להסתפק האם היבמה צריכה ליטול ידה משום שנגעה בנעל החליצה, עוד יש לדון האם היבמה צריכה ליטול ידים כאשר נוגעת ברגל היבם, שהרי הרגל נקיה מכל רבב, שניקה אותה היטב שליח בית דין טרם החליצה, וגם אתמול יום קודם החליצה ניקה אותה היטב.

נגיעה בנעל: צריך - לדעת הגר"ח פלאג'י (בספרו שו"ת חיים ושלוש חלק ב סימן קו, ובסוף ספרו רוח חיים חלק ב דף קנח ע"ג) והשדי חמד (מערכת חליצה סימן ב אות ז) בשם מהר"ח מודעי שיש ליבמה ליטול ידה. שאפילו רגלים נקיות ורחוצות יש עליהם רוח רעה, ומטמא נעל החליצה.

לא צריך - מאידך כתב להתיר בשו"ת כפי אהרן (עזריאל, חלק א' אבן העזר סימן כא) שיפה הנהיגו הראשונים שלא להצריך נטילת ידים בחליצת הנעל של היבם, שיש בזה חשש הפסק במהלך החליצה. ושני הטעמים ליטול ידים בנגיעת הנעל לא שייכים בזה א. אין זיעה וזוהמה ברגל שרחצוה היטב קודם החליצה. ב. מהלך בנעל רגעים מספר על קרקע נקיה ודינו כנוגע במנעל חדש שאין צריך נטילה.

וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יב סימן ו) שאין צורך ליטול ידים בהנחת תפילין של ראש, ובחליצת הנעל של היבם, כמו שאין צריך לכסות ערות הקטן בשעת ברכת המילה.

וכן שמעתי מהג"ר דוד קניג שליט"א מחבר ביאור בית אחיו על סדר חליצה למהר"מ, שלא מקובל ליטול ידים כשנוגעים בנעל. והוסיף שנוכחתי בכמה וכמה מעמדי חליצה, ולא ראיתי מעולם שום נטילת ידים באמצע סדר החליצה, לא של היבם ולא של היבמה.

וכן הורה הג"ר צבי ובר שליט"א שאין צורך ליטול ידים מחמת נגיעה בנעל של חליצה, שאין הולכים בה, ונקיה שאין עליה לכלוך. שהרי מפורש במשנ"ב (סימן ד ס"ק מא) שחיוב נטילה בנגיעה בנעלים אינו משום רוח רעה, רק מחמת נקיות. עוד כתב המשנ"ב (הלכות יום הכיפורים סימן תריד ס"ק יד) שאם נגע בנעליו בלי בגד צריך ליטול ידיו במקום שנגע בהן, משמע אותו מקום ולא כל היד, כלומר שהטעם משום נקיות ויש לנקות מקום הלכלוך, ולא כל היד שאין כאן רוח רעה.

נגיעה ברגל: לגבי נגיעה ברגל, הן אמנם שבמשנ"ב בהלכות השכמת הבוקר (סימן ד ס"ק מא) כתב שאינו משום רוח רעה. מאידך בהלכות יום הכיפורים (סימן תריג ס"ק ו) כתב שאפילו לא נגע רק באצבע יטול את כל היד, מוכח שסבר שזה משום רוח רעה. ואם כן היבמה צריכה ליטול ידה בנגיעה ברגל היבם.

וראה בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד סימן קיד) בשם זקני ירושלים, לגבי הנחת תפילין שאף שנזהרים בנטילת ידים בנגיעה בקבורת, מכל מקום אין נוטלים ידיהם, אחר הנחת תפילין, כיון שמצות הנחת תפילין דורש נגיעה ביד, כך הוא מצותה, ואפשר דהוי זלזול בתפילין, אם יטלו ידיהם עכ"ד. וסברא זו קיימת גם לענין חליצה. ❖

7. צורת הקשירה

היבם או הרב מכניסים את הקרסים בתוך הלולאות. בתחילה מכניס את הקרס התחתון לתוך הלולאה הראשונה, ואחר כך את הקרס האמצעי לתוך הלולאה השניה, ואחר כך את הקרס העליון בתוך הלולאה השלישית.

ואחר כך כורך הרב את הרצועות. את הרצועה של צד ימין מסובב לצד שמאל, ומכניס את הרצועה בנקב שבאחורי הנעל ומוציאה מלפני הנעל, והרצועה של צד שמאל לצד ימין, ומכניס הרצועה בנקב שמאחורי הנעל, ומוציאה מלפני הנעל, ויכווין כמה שיותר להשוות את הרצועות

שישכבו יחד, והרי יש לך כרך אחד. וחוזר וכורך מלפנים לאחורי הרגל בתוך חריץ העליון שאחורי הרגל, וחוזר וכורך מאחורי הרגל לפנים, בין האויר שבין הקרסים והלולאות העליונים, והרי יש לך ב' כריכות מסביב הרגל בין לפנים בין לאחור. ואז יכרוך למעלה מן הלולאות מלפנים הרגל על גבי הבשר לאחורי הרגל וחוזר וכורך מאחורי הרגל לפנים עד למעלה הלולאות הרי שלשה כריכות.

לאחר שגמר את הכריכות עושה שני קשרים זה על גב זה, והקשר השני לא יהיה קשור חזק, כדי שתוכל היבמה להתיר אותו ביד ימין בלי סיוע השמאל, אבל לא יהא ממש רפוי, אלא שני הקשרים יהיו מהודקים, ומעליהם עושים קשר עניבה.

8. התרת הרצועות

הרב מורה ליבמה, שתתיר בידה הימנית בלבד, בלי שום סיוע מהיד השמאלית, ואם היא איטרת תפתח את הקשרים רק בעזרת היד השמאלית, וכן היבם לא יסייע כלל ליבמה בפתחת הקשרים והרצועות, וכן לא ירים רגלו מן הקרקע.

היבמה פותחת את קשר העניבה, ואחר כך את שני הקשרים, ואחריהם פותחת את כל הכריכות, של הרצועה העליונה, ואחר כך של האמצעית ואחר כך של התחתונה. כעת, היבמה מוציאה את הקרסים מהלולאות, ביד ימין כמו כל הפעולות, קרס התחתון תחילה, ואחריו האמצעי, ואחריו העליון (שאם תהפוך את הסדר, ותתחיל מהעליון, יקשה עליה לפתוח את התחתונה, שמיד לאחר התרת העליונה יתרחב אזני המנעל).

בזמן התרת הקשרים רגל היבם צריכה להיות דחוסה בקרקע. לאחר פתיחת כל הקשרים, היבמה מגביהה את רגל היבם בידה השמאלית, וחולצת את הנעל בידה הימנית. ומשליכה אותה לארץ (להראות שחלצה רק לשם מצות חליצה, ולא שצריכה את הנעל, ובזריקה מוכיחה שהנעל לא שלה). אחר כך היא שוב מגביהה את הנעל וזורקת אותה למרחק.

סיכום הגיליון:

9. דינים העולים

מצות חליצה: חליצת הנעל מעכבת את ההיתר לשוק, באופן סדר החליצה ישנם כמה פרטי דינים כפי שנתבאר בפנים.

נעל: אין חולצין בנעל רגילה, אלא צריך נעל חליצה מיוחדת ככל פרטיה ודקדוקיה, עשויה כולה מעור. אין צריך לכוון בעשית הנעל לשם חליצה.

נטילת ידים: על נגיעה בנעל חליצה וברגל היבם, יש אומרים שצריך ליטול ידים כדין משום רוח רעה וטומאה. ויש מקילים שאין חיוב נטילת ידים כיון שהנעל והרגל נקיים לחלוטין. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

ברכת מזל טוב

לידידנו הרב רפאל

ברוך קפיטס שליט"א

לרגל שמחת הבר מצוה

לבנו היקר יניק וחכים

במר בנימין ני"ו

בשעתו"מ

הנושא לשבוע הבא:

פג בהלכה – יבמות דף לו:

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

הגיליון הוקדש

לעילוי נשמת

אליהו בן חנה

זצ"ל נלב"ע ב'

טבת תש"ע

ת.נ.צ.ב.ה.

תמונות וציורים...

- הרבה ספרים שעוסקים בדיני חליצה, טורחים וממחישים בתמונות וציורים, איך צריך לייצר את נעל החליצה ואופן לבישת הנעל, מצורף בזאת חלק מהתמונות, לפי הפירוט הממוספר הבא;
1. ההמחשה המוצלחת ביותר בליווי הסברים ברורים, הינו בש"ס מתיבתא **עוז והדר** סוף מסכת יבמות, לעינינו 3 תמונות נבחרות, המתארות את צורת ומבנה הנעל, ואופן הכריכות. מודפס כאן ברשותם האדיבה, כל הזכויות שמורות למכון 'עוז והדר'.
 2. תמונה של מעמד החליצה בבית הדין בראשות הגר"מ גרוס שליט"א, לפני מספר שנים.
 3. צילום מתוך ספר **נחלי דבש** (פרנקפורט דמיין שנת תרכז עמוד רלב), "נעל החליצה שהיתה ברשות רבינו המחבר".
 4. תמונת נעל של בית הדין בראשות הגר"ר **שמואל סלנט** זצ"ל, מתוך ספר 'ערכי היבום והחליצה' (עמוד רג) בהוצאת מערכת אנציקלופדיה תלמודית, לבירור כל נושאי היבום והחליצה.
 5. נעל חליצה הקיימת ברשות הגר"ד **דוד קניג** שליט"א, בעל מחבר ספר בית אחיו על סדר חליצה למהר"מ.
 6. נעל עתיקה **משנות דור**, המצויה בידי אספני יודאיקה. למותר לציין שבנעל ישנה צריך לשים לב, שתהא מתוקנת כדן, שלא תהא בכלל 'מנעל המרופט'.
 7. תחריט 'מעמד חליצה', מתוך מהדורה של משנה יבמות, שיצאה לאור באמסטרדם בסביבות שנת ה'תס.

